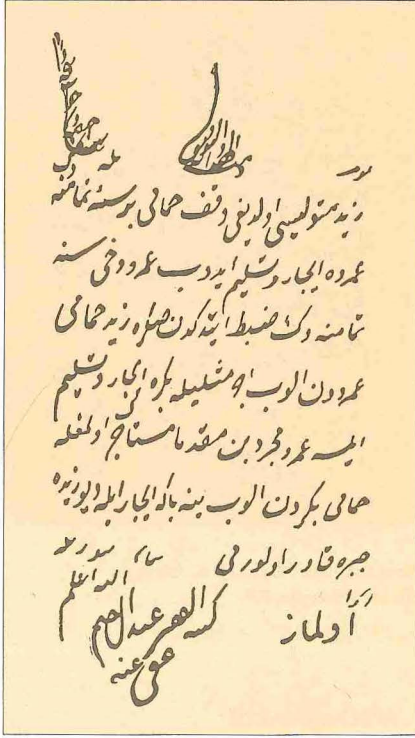

Menteşzâde Abdürrahim Efendi'nin bir fetvası
(İlmiyye Salnâmesi, s. 505)

defa Rumeli kazaskeri oldu. Son kazaskerliği sırasında, 26 Haziran 1715'te şeyhülislâmlığa tayin edildi. On yedi ay kadar bu görevde kaldıktan sonra hastalandı ve 4 Aralık 1716'da vefat etti. Edirne'de Zehrimâr Mescidi avlusuna defnedildi.

İyi bir fıkıh âlimi olan Abdürrahim Efendi'nin fetvaları, *Fetâvâ-yı Abdürrahim* adıyla iki cilt halinde yayımlanmıştır (İstanbul 1243). Güzel tasnif edilmiş olan ve şer'i-örfî uygulamaya ait pek çok fetvayı ihtiva eden eser, Osmanlı dönemi fetva mecmualarının önemlilerinden biri kabul edilmektedir. Özel kütüphanesini Fatih Camii'ne vakfeden Abdürrahim Efendi'nin ayrıca *Cerîdetü'l-ferâ'iz* ve *Ta'likât 'ale'l-Beyzâvî* adlı iki eseri daha vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdürrahim Efendi, *Fetâvâ*, II, İstanbul 1243; Râşid, *Târih*, İstanbul 1282, III, 252, 265-266; IV, 335; Şeyhî, *Vekâyiu'l-fuzalâ*, Beyazıt Devlet Ktp., Veliyyüddin Efendi, nr. 2362, II, vr. 196*-197*; *Devhâtü'l-meşâiyih maa zeyl*, s. 84-85; *Sicill-i Osmânî*, III, 331; *Osmanlı Müellifleri*, II, 27; *İlmiyye Salnâmesi*, s. 504-505; Hilmar Krüger, *Fetwa und Siyar*, Wiesbaden 1978, s. 76.

MEHMET İPŞİRLİ

ABDÜRRAHİM-i ENİSİ

(عبد الرحيم انيسى)

(bk. ABDÜRRAHİM-i HÂRİZMÎ).

ABDÜRRAHİM HAN

Hân-ı Hânân Mirza Abdürrahim Han
(ö. 1627)

Bâbürlüler devrinde âlim ve
şairlerin koruyucusu olarak şöhet
kazanmış devlet adamı ve kumandan.

1556'da Lahor'da doğdu. Karakoyunlular'ın önemli oymaklarından Baharlu Türkmenleri'ne mensuptur. Babası Bayram Han, Han Baba lakabıyla meşhurdur. Bayram Han, Gucerât'ın Patan şehrinde bir Afganlı tarafından öldürülünce, 1562'de Celâleddin Ekber'in sarayına götürüldü ve orada yetişti. Celâleddin Ekber'in himayesinde uzun süre Gucerât'ta bulunan Abdürrahim, Sarnâl Meydan Savaşı'nda kumandası altındaki Bâbürlü merkez kuvvetleriyle âsi Baykara Mirza'yı mağlûp etti. 1576'da Vezir Han Herevî'nin gözetiminde "mîr-i arzlık"la Gucerât valiliğine tayin edildi. Bir müddet Şehzade Selim'in atalığı yaptı; bu arada Gucerât Sultanı III. Muzaffer'in yola getirilmesinde gayretleri görüldü. Sarkiç ve Nâdöt zaferlerinden sonra da babası gibi "hân-ı hânân"lığa yükseltildi. 1588'de Kanpûr, 1591'de Multan valiliklerinde bulundu ve Sind'in Argunlu hâkimi Canibeg meselesinin halledilmesinde önemli rol oynadı. Nüreddin Cihangir devrinde (1605-1627) Şehzade Hürrem ile birlikte Dekken'de kalan Abdürrahim, Delhi'ye döndükten bir müddet sonra vefat etti. Delhi'de Emîr Hüsrev-i Dihlevî'nin şeyhi Nizâmeddin Evliyâ'nın türbesi yanına defnedildi.

Zekî, kabiliyetli bir kumandan ve devlet adamı olan Abdürrahim, aynı zamanda iyi bir eğitim görmüştü. Babası gibi geniş bir kültüre sahip olup Arapça, Farsça ve Hintçe'yi çok güzel konuşur, yazar ve bu dillerin birinden diğerine tercüme yapabiliirdi. Kaynaklarda Batı dillerine de âşina olduğu kaydedilmektedir. Şiirlerinde Rahîm mahlasını kullanmıştır. Celâleddin Ekber'in emri ve arzusu üzerine, Bâbü'rün Türkçe hatıratını *Vâkı'ât-ı Bâbü'rî* adıyla Farsça'ya çevirmiştir. Sünnî olmakla birlikte Şii'ler'e ve ayrıca süfilere karşı oldukça yumuşak bir siyaset takip etti. Son derece cömert olup âlim, sanatkâr ve şairle-

ri korumuş, sarayı âdetâ bunların akınına uğramıştır. *Tabakât-ı Ekberî*'nin yazarı Nizâmeddin Ahmed'i himaye etmiş ve ona bahşı*lık görevini vermiştir. Abdülbâkî-i Nihâvendî de *Me'âşir-i Rahîmî*'sini onun adına kaleme almıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Fazl-ı Allâmî, *Ekbernâme* (nşr. Sâdiq Ali), Cawnpore 1881-83; Şah Navaz Han, *Me'âşirü'l-ümera'*, Calcutta 1888-90, I, 693-713; Abdülbâkî-i Nihâvendî, *Me'âşir-i Rahîmî*, Calcutta 1924; Nizâmeddin Ahmed, *Tabakât-ı Ekberî*, Calcutta 1927-35, II, 375-391; Faruk Sümer, *Karakoyunlular*, Ankara 1984, s. 26, nr. 40; A. S. Beveridge, "Abdürrahim Han", *IA*, I, 104-105; Nurul Hasan, "Abd al-Rahîm Khân", *EJ*² (İng.), I, 80-81; N. H. Zaidi, "Abd-al-Rahîm Khân(-e) Khânân", *Elr*, I, 141-143.

ENVER KONUKÇU

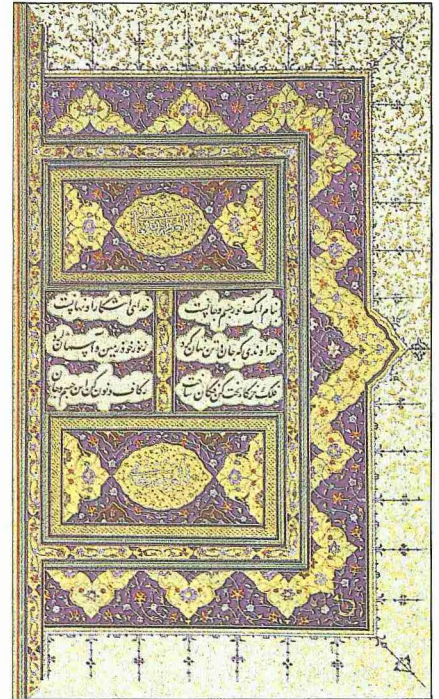
ABDÜRRAHİM-i HÂRİZMÎ

(عبد الرحيم خوارزمي)

XV. yüzyılda İran'da yaşayan
şair ve hattat.

Şiraz'da doğdu ve orada yetişti. Doğum tarihi belli değildir. Nesta'lik hattının öncüsü kabul edilen Abdurrahmân-ı Hârizmî'nin oğlu, hattat ve şair Abdülkerim'in kardeşidir. Hattı babasından

Abdürrahim-i Hârizmî'nin hat ve tezhibiyle, Feridüddin Attâr'ın *Cevherü'z-zât* adlı eserinden bir sayfa
(Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Revan, nr. 1042)

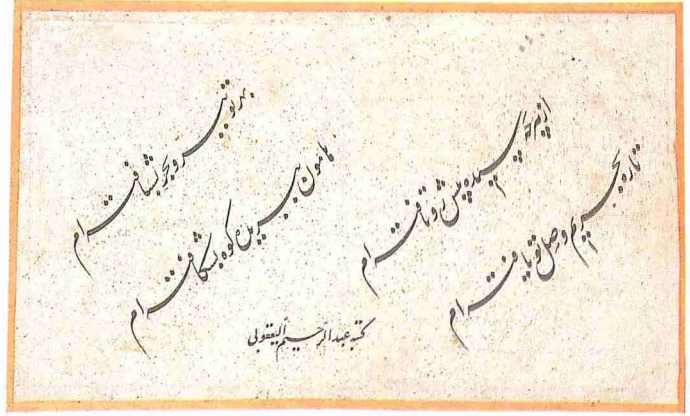

öğrendi. Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın oğlu Halil'in Şiraz'da vali olarak bulunduğu yıllarda kurduğu Şiraz nakışhanesinde çalıştı. Bu yıllarda yazdığı eserlerde Sultânî imzasını kullandı. Halil'in vefatından sonra kardeşiyle birlikte, Sultan Ya'küb'un Tebriz Sarayı'nda açtığı nakışhaneye girdi. Sanat-taki mahareti sebebiyle kısa zamanda kendisini sultana sevdirdi. Bu yıllarda onun musâhibi ve hattatı olarak tanındı. Ya'küb tarafından kendisine "can dostum" anlamına gelen Enîsî mahlası verildi. Şiirlerinde bu mahlası, yazılarında ise Ya'kübî nisbesini imza olarak kullandı. Ya'küb'un ölümünden sonra oğlu Rüstem'in de iltifatlarına mazhar olan Abdürrahim'in bu devrede yazdığı yazılarında Rüstemî imzası görülür. Akkoyunlular'dan üç padişahın yanında çalıştığı için Akkoyunlu hattatı olarak tanınmıştır.

Yazıda babasının üslubunu devam ettirerek bu tavrı Batı İran'da yaymıştır. Bu üslûpta harfler Doğu İran nesta'lik harflerine göre daha ırıcıdır. Yazıları, imzasız ayırt edilemeyecek kadar kardeşininkine benzerlik gösterirse de Abdürrahim'in hattı daha makbul, yumuşak ve özentsiz kabul edilmektedir. Hârizmîler'in hattaki üslupları, çağdaşları Sultan Ali Meşhedî'den üstün görülür. Ali Şîr Nevâî, onu kardeşinden sonra yazıda eşsiz bir üstat olarak kabul eder. Talebeleri arasında Mîr Adud-ı Buhârâî, Molla Ali Sultan, Esedullah-ı Kirmânî, Muhammed-i Kirmânî gibi meşhur hattatlar bulunmaktadır.

Ahlâklı, faziletli, bilgili bir kişi olan Abdürrahim, aynı zamanda iyi bir şair kabul edilmektedir. Farsça şiirleri bir divan halinde toplanmıştır. 899 (1493-94) tarihli kendi hattıyla yazılmış bir nüshayı Akkoyunlu emirlerinden Emîr Muhammed'e ithaf etmiştir (bk. Mehdi Beyânî, II, 386). Kaleminden çıkmış eserlerin büyük bir kısmı İstanbul kütüphanelerinde bulunmaktadır. Bunlar arasında, 879 (1474-75) tarih ve Sultânî imzalı *Mün-tehabât-ı Gâzeliyyât* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3946), değişik tarih ve yerlerde yazılmış, muhtelif şekillerde imzalı altmış dokuz kıta *Murakka* (Türk ve İslâm Eserleri Müzesi), içinde kendi şiirlerinden de parçalar bulunan 884 (1479-80) tarihli *Mün-tehabât-ı Eş'âr-ı Fârisî* (İÜ Ktp.), 880 (1475-76) ve 886 (1481-82) tarihli ve Sultânî, Rüstemî imzalı *Hamse-i Nizâmî* (Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine,

Abdürrahim-i
Hârizmî'nin
Ya'kübî
mahlası ile
bir kitabı
(Topkapı
Sarayı
Müzesi Ktp.,
Hazine,
nr. 2160, vr. 65^b)

nr. 762) en önemli örneklerdir. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde daha başka eserleri de vardır (Hazine, nr. 2153, 2160). Bazı eserleri ise İran, Mısır (Dârü'l-kütübî'l-Misriyye, Edeb Türkî, nr. 68) ve Viyana'da (Millî Ktp.) bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âlî, *Menâkıb-ı Hünerverân* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemâl), İstanbul 1926, s. 56-57; Kâdi Ahmed Kummî, *Gülistân-ı Hüner* (nşr. A. S. Hânsârî), Tahran 1352 hş., s. 57-58; Mehdi Beyânî, *Ahval ü Âşâr-ı Hoşnûvîsân*, Tahran 1363 hş., II, 384-388; Habîbullah Fezâilî, *Atlas-ı Haft*, İsfahan 1391, s. 460; Karatay, *Topkapı-Farsça Yazmalar*, nr. 412; Filiz Çağman—Zeren Tanındı, *Topkapı Sarayı Müzesi İslâm Minyatürleri*, İstanbul 1979, s. 28, 30; P. P. Soucek, "Abd-al-Rahîm K'arâzmî", *Elr.*, I, 143.

ALİ ALPARSLAN

ABDÜRRAHİM KARAHİSÂRÎ

(ö. 888/1483'ten sonra)

Türk mutasavvıf ve şairi.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. Babası Alâeddin-i Mısıri ve kardeşlerinin kurdukları vakıflardan zengin ve köklü bir aileye mensup olduğu anlaşılmaktadır. Bazı kaynaklardaki rivayetlerden ve kendi eserlerindeki bilgilerden anlaşıldığına göre Akşemseddin'e intisap etmiş, ondan feyiz almış ve daha sonra da halifesi olmuştur. Enîsî'nin *Menâkıb-ı Akşemseddin* adlı eserinde nakledilen bazı hadiselerden, hayatının büyük bir kısmını şeyhi ile beraber geçirdiği ve 1436 yılında onunla birlikte Bepazarı'nda, 1443 tarihinde ise Edirne'de bulunduğu anlaşılmaktadır. Akşemseddin'le birlikte İstanbul'un fethine iştirak ettiği söylenmekte ise de kaynaklarda bu konuda herhangi bir kayıt yoktur. Kardeşi Muslihuddin'in tanzim ettiği vakfiyede şahitler arasında adı

nın geçmesinden, fetihten iki ay sonra (Receb 857 / Temmuz 1453) Karahisar'da bulunduğu anlaşılmaktadır. İstanbul'un fethinde bulunmuşsa bile muhtemelen o da, şeyhi Akşemseddin gibi, Fâtih Sultan Mehmed'e kınlanmış olduğundan memleketine dönmüştür. Nitekim, *Münyetü'l-ibrâr* adlı eserinin müellif nüshasında fetih için düşürdüğü tarihi çıkarması ve fetihten yedi yıl sonra kaleme aldığı *Vahdetnâme* adlı eserini Vezîriâzam Mahmud Paşa'ya ithaf edip Fâtih Sultan Mehmed'in adını anmamış olması bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. *Eşrâtü's-sâ'a* adlı eserinin telif kaydından, Karahisârî'nin 1457 yılında İznik'te bulunduğu, Enîsî'nin Akşemseddin'in vefatıyla ilgili olarak verdiği bilgilerden de 1458'de Göynük'e gittiği öğrenilmektedir. Şairin, vakfiyesini düzenlediği 888 (1483) yılına kadar nerede bulunduğu dair herhangi bir bilgi mevcut değildir. Bu tarihte Karahisar'da tanzim ettirdiği vakfiyesiyle servetini ve kitaplarını Afyon'da yaptırdığı mescide vakfetmiştir. Ölüm tarihi kaynaklarda zikredilmemekle beraber, 1494'te Karahisar'ı ziyaret eden Muğlalı Şâhidî'nin, şairin bu tarihte hayatta olmadığına dair beyanından, onun 1494 yılından önce öldüğü anlaşılmaktadır. Türbesi Karahisar'da Kasımpaşa Camii'nin yanındadır.

Eserleri. Abdürrahim Karahisârî'nin bir Arapça, üçü Türkçe olmak üzere dört eseri vardır. 1. *Münyetü'l-ibrâr ve gunyetü'l-ahyâr*. *Selve* adlı tasavvufi bir eserin bazı ilâvelerle Türkçe'ye tercümesidir. 1453'te İznik'te yazılmıştır. Karahisârî bu tercümeyi şeyhi Akşemseddin'in emri üzerine yaptığını mukaddimede belirtmektedir. İki kısım ile bir hâtmeden ibaret olan ve her kısmı da on baba ayrılmış bulunan eserin çeşitli kütüphanelerde nüshaları vardır. 2.